

פתרון הבחינה

בהיסטוריה

קיץ תשפ"ה, 2025, שאלון: 22262

מוגש ע"י צוות מורים להיסטוריה בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון לשאלון.

2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

בית שני – מעם מקדש לעם הספר

הנבחרים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 1-4

שים לב! מן השאלות שתענה עליהן, לפחות שאלה אחת חייבות לכלול קטע מקור

שאלה 1 - הממלכה החשמונאית

סעיף א'

– מטרות השליטים החשמונאים בהרחבת גבולות הממלכה:

- א. מטרה דמוגרפית: שטחה של יהודה היה צר מלהכיל את כל תושביה היהודים ולכן נדרש להרחיבו.
- ב. מטרה לאומית: שחרור ישובים יהודים בארץ ישראל שהיו כפופים למרות הלניסטית. ארץ ישראל לדעת החשמונאים שייכת לעם היהודי. קיים רצון ליושב את כולה בהתאם לזיכרון ההיסטורי ולגבולות שתאמו את תקופת הבית הראשון [שמעון: "לא ארץ נוכריה לקחנו"].
- לדעת חלק מן החשמונאים בתוך ארץ ישראל צריכים להיות רק יהודים [יוחנן הורקנוס] וזאת במטרה להבטיח את מעמדה המדיני של מדינת החשמונאים, ולנטרל כל כוונה של מרד בעתיד מצד הנוכרים.
- ג. מטרה ביטחונית: הרחקת האויבים מהגבולות ומימוש תחושת אחריות כלפי יהודים שחיו מחוץ ליהודה ונתקלו ביחס עוין של הנוכרים תושבי המקום.
- ד. מטרה כלכלית: הכיבושים אפשרו ליהודה לחלוש על דרכי המסחר החשובות ועל ערי החוף המרכזיות. התושבים בערים הכבושות, נדרשו לשלם מיסים מה שהגדיל את הכנסות המדינה.

שתי פעולות בהן נקטו השליטים החשמונאים כדי לקדם מטרות אלה:

- א. **יונתן** היה הראשון שכבש שטחים מחוץ ליהודה וצירף אותם למדינה החשמונאית המתהווה. הוא כבש שטחים מעקרון ולוד עד צפון יהודה ושטחים מועטים בעבר הירדן המזרחי.
- ב. **אלכסנדר ינאי** היה גדול הכובשים החשמונאים. הוא יצא למסעות כיבושים מעבר לגבולות המדינה היהודית, כנגד מדינות סמוכות ששלטו על צמתי דרכים ועל נקודות המסחר המרכזיות. מלחמותיו של ינאי עם הנבטים ניטשו בעיקר על השלטון בדרכי המסחר הבין-לאומי ממדבריות ערב לארץ ישראל. הוא כבש ערים הלניסטיות בעבר הירדן המזרחי ואת **כל ערי החוף** ההלניסטיות בא"י, חוץ מעכו ואשקלון. כך הפך החלק המערבי של ארץ ישראל כולו לחלק מהמדינה החשמונאית. בימיו הגיעה מדינת החשמונאים לשיא התפשטותה הטריטוריאלית. הרחבת גבולותיה הובילה לשיפור ניכר בתחושת הביטחון של תושבי הארץ היהודיים, שכן אויביה של יהודה הורחקו ממנה.

– **שני אתגרים עימם התמודדו השליטים החשמונאים בעקבות התרחבות הממלכה:**

- א. אתגר הגיור - הכיבושים הרבים של המלכים החשמונאים אילצו אותם להתמודד עם אוכלוסייה גדולה לא יהודית שישבה באזורים אלה. בתחילה גירשו החשמונאים את הנוכרים מהשטחים שכבשו ואף הרסו את מקדשיהם. בהמשך כפו בכוח גיור על העמים בשטחים שכבשו, וצירפו אותם לעם היהודי. תהליך הגיור כולו הושלם תוך שני דורות. יש לציין שחלק

מתושביה ההלניסטיים של הארץ התנגדו לגיור שנכפה עליהם. המלכים החשמונאים התמודדו עם ההתנגדות על ידי החרבת מעוזי התנגדות וגירוש אוכלוסייתם מהארץ.

ב. אתגר ההלניזם – העמים שגורו והצטרפו לממלכה היהודית הביאו אתם מנהגים הלניסטים שהו אתגר למנהגי היהדות וחזקו את תנועת ההתיוונות הפנימית.

סעיף ב'

על התלמיד לבחור להציג אחד מאלה –

בתקופת החשמונאים חל שינוי ביחס להלניזם. שתי דוגמאות המבטאות את השינוי:

א. **יהודה אריסטובולוס** ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו מדווח על מנהגים הלניסטים רבים שהיו נהוגים בחצר המלכות של יהודה אריסטובולוס (בנוסף לשמו ההלניסטי). בתיאוריו של יוסף מתאפיין שלטונו של אריסטובולוס בחצר מלכות מפוארת בתככים ובמזימות. אריסטובולוס קרא לעצמו מלך, דרש גינוני מלכות ושלט שלטון מוחלט עם כל הסמכויות.

ב. **אלכסנדר ינאי** שלט כמלך הלניסטי לכל דבר, ועודד את ההלניזם בארץ. הוא טבע מטבעות בהן מופיע התואר מלך הלניסטי (בזיליאוס) ולא התואר היהודי לשליט.

שינוי זה עורר התנגדות מצד חלק מהחברה היהודית שהיה קנאי למנהגים היהודיים וחשש מחדירת מנהגים זרים. שאיפת ינאי למשל לסמכות מוחלטת גם בתחום המדיני וגם בתחום הדתי, גרמה לסכסוכים קשים עם המנהיגים הדתיים שסמכותם נפגעה בעקבות השינוי.

בתקופת החשמונאים חל שינוי ביחס למעמד המנהיג וסמכויותיו. שתי דוגמאות המבטאות את השינוי:

א. **יונתן** קיבל מהמלך הסלווקי את **מינוי הכהן הגדול** ואת האפשרות לשלוט כמושל יהודה.

ב. **יהודה אריסטובולוס**, הראשון שהכתיר את עמו למלך ושלט בלי שום תלות בסלווקים. אחרי מותו המשיך למלוך כמלך עצמאי גם אחיו אלכסנדר ינאי. שניהם המשיכו לטבוע מטבעות, ואימצו סגנון שלטון שדומה למלכים ההלניסטים,

שינוי זה עורר התנגדות מצד חלק מהחברה היהודית מאחר ופגע בחשיבותה של אסיפת העם והמלך החליט את רוב ההחלטות בעצמו.

שאלה 2 – הורדוס, השלטון הישיר ביהודה

סעיף א' (נספח מפה)

– הורדוס רצה את תמיכת הרומאים בשלטונו מהסיבות הבאות:

- א. הורדוס מלך חסות השולט בחסדי הרומאים – הם המליכו אותו ולכן חיוני עבורו לשמור על תמיכתם.
- ב. הורדוס אהד באופן גלוי את התרבות ההלניסטית שאפיינה את רומא ושקף להפיץ אותה בין נתיניו.

שתי דוגמאות מן המפה כיצד חיזק הורדוס תמיכה זו:

- א. הקמת קיסריה ושומרון (סבסטיה) ובהן סממנים הלניסטיים – מקדש, תיאטרון, מתקן ספורט.
- ב. ירושלים – הקמת מצבת זכרון, תיאטרון ומתקן ספורט – סממנים הלניסטיים בעיר הבירה.

– הורדוס רצה בתמיכת העם היהודי בשלטונו מהסיבות הבאות:

- א. השגת לגיטימיות – חלק העם היהודי עליו הוא מולך ראה בו שליט לא חוקי. הורדוס עלה לשלטון בסיוע הרומאים והדיח את משפחת חשמונאי מהמלוכה. רבים סברו כי תפיסת השלטון בסיוע האימפריה היא פעולה לא חוקית ולא לגיטימית.

- ב. חשש ממרד והתנגדות – הורדוס היה עריץ. הוא נהג כלפי היהודים וכלפי המוסדות והאליטות שלהם באלימות ודיכוי. במקביל הוא חולל פיחות משמעותי במוסדות ההנהגה היהודית – הכהונה והסנהדרין.

שתי דוגמאות מן המפה כיצד חיזק הורדוס תמיכה זו:

- א. בירושלים שיפץ הורדוס את בית המקדש היהודי.
- ב. פיתוח כלכלי – בקיסריה בנה הורדוס נמל בינלאומי ששיפר את המסחר באזור כולו; הורדוס פיתח את החקלאות באזור ובכך סייע לכלכלה היהודית.

סעיף ב'

מדיניות השלטון הישיר:

מדיניות השלטון הישיר היא צורת שלטון ישירה של כובש על עם נכבש. על העם הנכבש מונה נציג – אדם מתוך הקבוצה הכובשת, המושם כשליט על אזור כבוש. במסגרת מדיניות השלטון הישיר של רומא, שלחו הרומאים את אחד הרומאים הנכבדים מרומא לא"י, כשליט מטעם האימפריה הרומאית. הנציג הרומאי ביהודה היה כפוף לנציג הרומאי בסוריה. בין סמכויותיו של הנציג:

- (1) אחראי על הסדר הציבורי בעזרת חיל עזר מקומי שגייס מהאוכלוסייה ההלניסטית מסבסטיה וקיסריה.
- (2) אחראי על גביית המיסים.
- (3) בעל סמכות שיפוטית.
- (4) מפקח על חיי הדת: הוא מינה כוהנים, בידיו הופקדו בנגדיו המיוחדים של הכוהן הגדול אך הכוהן הגדול המשיך להיות נציג העם בפני השלטונות.

אחד הגורמים שהובילו לשלטון ישיר ביהודה:

לאחר מות הורדוס, נאבקו בניו על המלוכה אך לא נמצא בעיני הרומאים מחליף ראוי שישלוט על יהודה, ויהווה "מלך חסות". לכן הפכה יהודה לפרובינקיה ומונה בה נציג בשלטון ישיר.

שאלה 3 – תוצאות המרד הגדול, חכמי יבנה

סעיף א'

תוצאות המרד הגדול:

בתחום הכלכלי – החקלאות נפגעה והכלכלה שותקה בעיקר באזור יהודה. הרומאים הנהיגו הפקעת קרקעות. כתוצאה מכך נושלו איכרים רבים שנותרו ללא קרקע. הרומאים הטילו מיסים כבדים – מס קרקע, מס גולגולת, ומס שתי הדרכמות שנועד לאחזקת מקדש יופטר והחליף כעונש את מס חצי השקל לבית המקדש.

בתחום החברתי – ההנהגה היהודית המסורתית של עם ישראל שכללה את הכהונה הגדולה, הסנהדרין ולוויים, איבדה את מקומה הפיזי בירושלים והייתה בסכנת העלמות. האליטות החברתיות – המעמד החברתי הגבוה של היהודים, נעלמו לאחר שנפגעו ע"י המורדים ועל ידי השינוי הדרמטי שעבר על האזור.

בתחום הדמוגרפי – מספר ההרוגים היהודים היה גדול מאוד. יהודים רבים נמכרו לעבדות ואחרים נלקחו לשמש כטרף במשחקי הרומאים. מרבית האוכלוסייה היהודית התפזרה בערי המרכז והגליל שנפגעו פחות מהמרד.

סעיף ב'

הקמת המרכז ביבנה הייתה נקודת מפנה בתולדות העם היהודי. שלוש עובדות היסטוריות המנמקות טענה זו:

א. ביבנה הוקמו מחדש הנשיאות והסנהדרין – מוסדות ההנהגה של העם היהודי, בלעדיהם הוא לא היה נשאר יהודי.

המוסדות המשיכו לתפקד ולהוביל את העם במשבר חורבן הבית וסללו את הדרך ליהדות מעודכנת ללא מקדש.

ב. הסנהדרין חזרה לתפקד כבית דין. בית הדין הגדול ביבנה פיקח על בתי הדין המקומיים ועל הסמכתם של חכמים ודיינים.

ג. ביבנה הוקם בית-מדרש שאליו הצטרפו חכמים מכל רחבי הארץ. בית-המדרש הפך למקום שבו לומדים תורה, ולבית דין שפוסק הלכות ומתקן תקנות.

חידוש המוסדות מחוץ לירושלים ולבית המקדש – מוסדות המנהיגות, הפסיקה והשיפוט – הוא נקודת המפנה במעבר ממדינת מקדש לעם הספר.

שאלה 4 – "המרד הגדול", מרד בר-כוכבא – תמיכה והתנגדות

סעיף א'

שני נימוקים של המתנגדים ליציאה למרד הגדול:

א. חולשת היהודים - אין ליהודים מספיק כסף, כלי נשק, חיילים כדי להביס את הרומאים. צבא המתנגדים חלש בהרבה מצבא רומא.

ב. תוצאות המלחמה צפויות להיות קשות - המלחמה תסתיים בטבח היהודים ולא בהסכם, הנשים והילדים יילקחו לעבדות, ובית המקדש ייהרס.

שני נימוקים של התומכים ביציאה למרד הגדול:

א. לאומי - הסיקריים טענו שאסור ליהודים לוותר על חירותם, וכי המוות עדיף על השעבוד. חובתם של היהודים למרוד במי שמנסה לשעבדם.

ב. פוליטי-דתי - באותה תקופה, המאה ה-1 לספירה, החלה האימפריה הרומית לגלות סימני חולשה - קיסרים נרצחו והוחלפו בזה אחר זה, ברחביה פרצו מספר מרידות והיא כשלה במלחמה מול האימפריה השכנה - הפרתית. תומכי המרד ראו במציאות זו סימן מאלוהים שהרומאים עומדים ליפול, המשיח מתקרב וכי יש הזדמנות למרד.

סעיף ב'

האם היציאה למרד בר כוכבא הייתה מוצדקת:

– **אפלבאום טוען כי זה היה מוצדק** – לדבריו אדריאנוס הוביל מערכה "להתשת היהדות בארץ-ישראל...הברירה שהועמדה בפני האומה היהודית הייתה בין כליה לאומית במולדתה לבין התנגדות" הרומאים לא השאירו ברירה לעם היהודי ובפעולתם נגדו גרמו למשבר חריף שחייב התנגדות אחרת העם לא היה שורד כיהודי.

נימוק שהוא מביא לחיזוק הטענה – "...עד כמה הניאו תוצאות המלחמה את העולם הרומי מניסיון נוסף להשמיד את היהדות. אפשר שמרד היהודים בפיקודו של בן כוסבה, על אף מחירו היקר, השיג מטרה זו..." לדבריו המרד, למרות המחיר הכבד בהרוגים והעובדה שכשל בסופו של דבר, הוא זה שגרם לרומאים לסגת מהרצון להשמיד את היהדות. בלעדיו יתכן והתוצאות היו השמדה מוחלטת, ובזכותו, נותר העם היהודי קיים, גם אם פצוע ושבור.

– **טענה נגדית** – **היציאה למרד הייתה טעות. הנימוקים הם תוצאות המרד הקשות מאוד, שהעמידו בספק גדול את המשך קיומו של העם היהודי בארץ:**

- ראשית המרד נכשל – לא הושגה עצמאות חדשה והענישה הרומית על המרד עצמו הייתה חריפה מאוד – המורדים נרצחו כולם, ביניהם רבבות תלמידי חכמים שהיו חלק מאליטת העם. על פי המקורות הרומאים נרצחו קרוב ל-600 אלף יהודים בדיכוי המרד.
- מעמד ירושלים – עיר הקודש היהודית נעלמה. היא הפכה לעיר נוכרית, על הר הבית נבנה מקדש ליופיטר, שמה הוסב לאיליה קפיטולינה ועל היהודים נאסר לגור בה.
- בעקבות המצב הקשה בארץ החלה עזיבה גדולה של יהודים, למרות ניסיונות ההנהגה היהודית לעצור את הירידה.